

ROLUL EDUCATOAREI ÎN DEZVOLTAREA CAPACITĂȚILOR CREATOARE ALE COPILULUI PREȘCOLAR

*Enache Oana Iuliana, profesor pentru învățământ preșcolar
Inspectoratul Școlar Județean Galați, România
doctorandă, UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Haheu-Munteanu Efrosinia, dr., conf. univ.
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 373.211.24 :37.036

Abstract

Today's child shall not live as an adult in the current society but will have to face other social rigours, tendencies and social schemes, so that the adaptation capacity, flexibility, creativity are absolutely necessary features that must be cultivated at an early age. The young child needs stimuli to develop his/her age-specific communication, interaction, investigation skills, as well as the cognitive and affective capacities that entail the formation of a balanced personality adapted to the environment he/she lives in. A child-centred constructivist pedagogical approach based on cultivating responsibility, respect for everything around, capacities to investigate and find solutions in problematic situations, are ways of organizing and unfolding the instructional-educational process in kindergartens, according to the current curricular requirements.

Key-words: teacher, creativity, preschool children, early education, skills.

Plecând de la ideea că orice subiect beneficiază de un potențial creativ (ereditar), s-a ajuns la concluzia că acesta poate fi influențat de mediul în care trăiește și de educația pe care fiecare individ o primește. „Toți oamenii sunt în diverse grade creativi, și numai unii din ei sunt talentați” [6, pag. 180]. Se remarcă, de asemenea, diferite niveluri de manifestare a creativității, aceasta fiind de nivel ridicat, mediu sau redus. Talentul a fost abordat ca fiind „o dezvoltare superioară a aptitudinilor generale și speciale și ca o fericită îmbinare a lor” [6, p. 181].

Creativitatea include, însă, structuri mai complexe de personalitate, prin influența cărora depășește aptitudinile. Potențialul creativ uman este dat de totalitatea informațiilor, a instrumentelor operaționale de lucru și a deprinderilor de care dispune un subiect. Întrucât se consideră că fiecare individ beneficiază de un potențial creativ, posibilitatea manifestării acestuia în acte creative ține de activarea lui în scopul valorificării valențelor sale. Astfel, se impune integrarea cunoștințelor și a experiențelor însușite deja în contexte noi, prin regândirea lor și prin stabilirea de noi raporturi și relații cauzale între acestea. Mai importantă decât găsirea de soluții noi este formularea de probleme, caz în care se face apel la euristică, aceasta declanșând un lanț de întrebări și răspunsuri.

În acest demers, un rol important îi revine, în cadrul grădiniței, educatoarei care, în funcție de pregătirea didactică pe care o are, de stilul didactic abordat, de formele de organizare și de mijloacele de realizare a activităților, poate influența capacitățile creatoare ale copiilor.

Primul pas este dat de crearea unui mediu favorabil, stimulat, adaptat vârstei și nevoilor de cunoaștere ale copiilor, interactiv și dinamic. Copiii de vârstă preșcolară sunt foarte curioși în ceea ce privește descoperirea de spații, materiale, jocuri noi. Dozarea materialelor puse la dispoziția copiilor, modalitatea de expunere a acestora, precum și calitatea lor contribuie la dezvoltarea optimă a potențialului creativ. O sală de grupă supraaglomerată, cu materiale diverse, multicolore, nesistematizate în locuri fixe, nu conduce la stimularea interesului de investigare a copilului. Acesta va fi copleșit din punctul de vedere al stimulilor existenți în acel spațiu și nu va

reuși să își stabilizeze atenția asupra unui material pe care să îl poată investiga cu o finalitate constructivă. În acest sens, ordonarea materialelor ținând cont de destinația acestora în activitatea zilnică a copiilor (materiale permanente, materiale tematice, depozit) le va facilita copiilor învățarea prin descoperire, îmbinând rutina materialelor permanente cu noutatea celor tematice, depozitul oferindu-le posibilitatea accesării altora suplimentare.

Se respectă astfel particularitățile de vârstă ale copiilor cu privire la necesitatea creării unei motivații extrinseci și a captării atenției în vederea realizării unor acțiuni sau activități educative. Educatoarea va avea în vedere ca numărul materialelor puse la dispoziția copiilor să fie suficient, astfel încât să aibă acces la ele cât mai mulți copii, să fie ordonate în spații specifice, la nivelul lor, de unde aceștia să le poată lua singuri și unde să le așeze la loc atunci când au terminat ceea ce aveau de făcut și pe care să le poată gestiona independent. O abundență de materiale, nesistemizate, duce la pierderea interesului copiilor pentru activitate. Cu atât mai mult, spațiul existent între ele și organizarea lor în recipiente sau locuri bine stabilite permite o bună vizibilitate asupra lor, permițând copilului să le identifice ușor. Calitatea materialelor se referă, pe lângă structura și trăinicia lor, la aspectele pe care le pot oferi copiilor spre descoperire și învățare, la adecvarea ca dimensiune, textură, complexitate structurală în concordanță cu particularitățile de vârstă ale copiilor. O jucărie care nu îi inspiră copilului prea multe și nu îi poate oferi posibilități de investigare nu îi va menține prea mult atenția și nu va determina achiziții noi. Abilitățile copiilor de gestionare a spațiului educațional, dacă sunt corect dezvoltate de către educatoare, încă de la intrarea acestora în grădiniță, pot contribui la creșterea capacităților creatoare ale acestora, favorizându-le implicarea în acțiune, implicit dezvoltarea cognitivă și aptitudinală.

Un alt aspect pe care trebuie să îl aibă în vedere educatoarea este modalitatea de organizare a învățării, având în vedere tipul de interacțiuni între copii. Descoperirea, inovarea, proiectarea, identificarea de probleme, soluționarea acestora pot fi realizate individual, în perechi sau în grup. Activitatea individuală presupune investigarea în ritmul propriu fiecărui copil, conform intereselor personale și a capacităților pe care le deține. Complexitatea dezvoltării este în strânsă legătură cu toți acești factori. Copilul este motivat de curiozitatea intrinsecă, declanșată de stimulii obiectelor sau de locul pe care acele obiecte le ocupă în sistemul de valori ale copilului. Materialele care pot suporta modificări de structură, de îmbinare, de reconstruire sau reutilizare sunt cele mai recomandate a fi puse la dispoziția copiilor. În cazul materialelor noi, a căror utilizare este mai puțin familiară copiilor, în locul explicării directe a utilității sau a utilizării acestora, educatoarea poate aplica descoperirea treptată, dirijată, dacă este nevoie, de către copil, a acestor caracteristici.

Învățarea în perechi sau în grupuri mici vine cu avantajul că cei mici își pot împărtăși opiniile, cunoștințele, se pot susține în învățare sau descoperire și inovare. Pe lângă capacitățile de comunicare, de negociere, de respectare a regulilor grupului, copiii învață unii din experiența altora și fac schimb de idei. Este cunoscut faptul că cei mici învață mult mai bine unii de la alții decât de la adult, astfel încât, în situații de genul acesta, rolul educatoarei se reduce la coordonarea activităților din exterior prin sprijinirea demersurilor, atunci când acestea par a se opri prematur. Stabilirea unor reguli de comunicare și de acțiune în perechi sau în grup este necesară pentru eficientizarea acțiunilor de descoperire. Copiii vor fi învățați să conlucreze, să se asculte unii pe alții, să vorbească pe rând, să accepte variantele oferite de ceilalți, chiar dacă nu li se par valide, să vină cu idei noi, implicându-se activ, să îi sprijine pe cei care întâmpină

dificultăți în soluționare, să le stimuleze curiozitatea și altor copii etc. Învățarea prin cooperare asigură un cadru adecvat prin întreținerea motivației interne, favorizând implicarea activă în sarcină și contribuția creativă a participanților [8, p. 82]. Se pot asigura mai multe condiții care să stimuleze atitudinea creativă a copiilor:

- să fie încurajați să formuleze cât mai multe întrebări referitoare la subiectul care îi interesează și pe care nu îl stăpânește;
- să fie stimulate interacțiunile între copii la nivel comunicațional și executoriu;
- să fie limitați factorii care ar putea interveni în procesul de descoperire, ducând la acumularea de frustrări, date de imposibilitatea soluționării unei probleme sau a identificării utilității unor obiecte;
- să fie implicați activ toți copiii, ținând cont de temperamentul acestora și de factorii de personalitate, solicitându-le să opereze cu idei, concepte, obiecte etc., în vederea reconsiderării utilității acestora și a creării unor variante noi sau a identificării de noi utilități;
- activitățile organizate de educatoare să aibă în vedere cultivarea independenței cognitive și a autonomiei în învățare;
- să fie dezvoltate capacitățile de comunicare asertivă prin stimularea spiritului critic constructiv și a capacității de argumentare și de căutare a alternativelor.

Acest ultim aspect are o importanță deosebită în dezvoltarea potențialului creativ al copiilor. „Sub incidența cerințelor de a se da cât mai multe răspunsuri originale are loc o mobilizare a creativității potențiale. Aceasta poate fi recunoscută prin numărul mai mare și prin diversitatea crescută a răspunsurilor la persoanele creative ca și prin diferențele de originalitate, flexibilitate, fluiditate a răspunsurilor date de aceștia” [4, p. 69].

De asemenea, stilul didactic al cadrului didactic are un rol foarte important în dezvoltarea capacităților creatoare ale copiilor. Un stil didactic permisiv este posibil să conducă la rezultate slabe în acțiune, întrucât copiii nu vor percepe acțiunile ca fiind necesar să aibă o finalitate, sau, atunci când vor întâmpina dificultăți, este posibil să renunțe. Stilul didactic autoritar este supus rigurilor regulilor, fapt care ar putea inhiba creativitatea copiilor, fiind orientat spre respectarea unor aspecte de acțiune prestabilite, precum și spre coordonarea activităților spre obținerea unor produse sau răspunsuri așteptate. Un stil didactic democratic ar favoriza dezvoltarea aptitudinilor de inovare, îmbinând armonios respectarea regulilor cu posibilitățile de exprimare liberă. Copiii învață cel mai bine prin imitație. De aceea, un comportament deschis, creativ, inovativ al cadrului didactic va declanșa atitudini inovatoare, inițiative, investigații și conversații euristice în rândul preșcolariilor. O educatoare care va aduce provocări permanente în activitate, care va crea consecvent situații problematice, pe care copiii să le soluționeze, va construi o atitudine proactivă preșcolariilor, care vor învăța să nu se limiteze la ceea ce este vizibil și cunoscut, ci vor reinventa și reinterpretă ceea ce deja dețin ca și cunoștințe și abilități. Activitățile vor fi construite pe rezolvarea de sarcini creative, care să le stimuleze spontaneitatea copiilor și a independenței în gândire și în acțiune. Utilizarea conversației euristice este esențială deschiderii orizonturilor de inovare ale copilului. Educatoarea trebuie să își structureze foarte atent întrebările, știut fiind faptul că orice act creativ derivă din apariția unor necunoscute și formularea de întrebări. Acestea trebuie să aibă un caracter deschis, dând posibilitatea copiilor să spună ceea ce gândesc, să fie purtătoare de sens, explicite și să nu sugereze răspunsuri. Educatoarea poate formula întrebări ajutătoare în situația în care observă că preșcolarii sunt limitați de cunoștințele sau abilitățile de investigare deținute, stimulând explorarea, curiozitatea

și învățarea creativă. Sarcina educatoarei în acest context este de a crea un climat operațional eficient prin tratarea cu interes a fiecărei întrebări, respectând răspunsurile copiilor și încurajându-i că pot produce idei valoroase. Un aspect important este implicarea copiilor în procesul de evaluare a ideilor sau a produselor creative, prin comunicarea anterioară a criteriilor de evaluare.

Un cadru didactic creativ „știe cum să utilizeze întrebările”. Fiecare act creativ începe cu întrebări, dar acestea trebuie să fie deschise, să aibă sens și să nu sugereze răspunsuri. Întrebarea operațională provoacă conduita creatoare pentru că duce la explorare, dezvoltă curiozitatea și implică învățarea creativă.

Mușata Bocoș [1, p. 143] realizează un inventar al rolului educatorului în învățarea creativă, acesta fiind: pedagog care nu impune informațiile științifice, ci construiește dispozitive de învățare, practicând o pedagogie diferențiată și individualizată; proiectant, îndrumător, manager, moderator, organizator și gestionar al conținuturilor, activităților și experiențelor de formare; mediator al învățării copilului într-un cadru euristic; facilitator al învățării și autoformării; consilierul copilului care are nevoie de sprijin în învățare; partener al copilului într-o relație educațională interactivă; coordonator al muncii copiilor; animator, activizant și catalizator al activității de formare, al comunicării, al interacțiunilor și al schimburilor; scenograf, pregătind decorul desfășurării învățării creative; actor al demersurilor instructiv-educative; strateg-gânditor pentru a ajuta copilul în construirea cunoașterii prin restructurări continue; reflexiv, înainte, în timpul și după activitatea educațională, promovând gândirea reflexivă și predarea reflexivă; co-evaluator, alături de copil, al procesului și rezultatului învățării.

Cea mai importantă abilitate a cadrului didactic este de a găsi modalitățile optime prin care să stimuleze potențialul creativ al fiecărui copil în parte, ținând cont de particularitățile de vârstă și individuale ale acestora. În cadrul activităților propuse, se va avea în vedere punerea copiilor în situații care să le dezvolte gândirea critică, productivă, gândirea divergentă și laterală. Aplicarea comunicării asertive și a posibilităților de exprimare liberă a cunoștințelor, a gândurilor, a atitudinilor este esențială. Sarcinile de lucru trebuie să aibă preponderent în vedere exersarea capacităților de cercetare prin efort propriu, de căutare de idei, de informații, de utilizare a cunoștințelor în contexte noi, de transfer de sensuri, de identificarea unor noi criterii de clasificare.

De o mare importanță în stimularea capacităților creatoare ale copiilor sunt activitățile extracurriculare în care aceștia pot fi implicați. Orice activitate extracurriculară, deși aparent are un caracter mai puțin organizat și educativ, le facilitează copiilor oportunități de inițiere a unor discuții inopinate, situaționale, de găsire a unor soluții și de dezvoltare a unor abilități de investigare și inovare.

Demersul cadrului didactic de dezvoltare a spiritului creativ se bazează pe o strategie didactică adaptată, în primul rând, la nivelul metodelor și procedeele utilizate, care să înlăture blocajele și să favorizeze combinarea cât mai liberă a ideilor, utilizând astfel la maximum resursele inconștientului. Pentru punerea în valoare a potențialul creativ al copiilor, educatoarea trebuie să folosească acele metode activ-participative și asociative, care pun accentul pe libertatea de acțiune, în care copiii devin participanți la găsirea răspunsurilor, pot avea inițiativă, pot pune întrebări, pot discuta și pot propune soluții: problematizarea, conversația euristică, brainstorming-ul, cubul, ciorchinele, metoda pălăriilor gânditoare, metoda Phillips 6-6, Brainwriting 6-3-5, sinectica, tehnica viselor, discuția-panel etc.

Printre mijloacele de realizare eficiente pe care un cadru didactic le poate utiliza pentru abordarea creativă a conținuturilor învățării și pentru dezvoltarea capacităților inovatoare ale copiilor preșcolari, se numără:

➤ Jocul, care oferă copilului posibilități variate de combinare și recombinație a propriilor reprezentări de care dispune la un moment dat. În acest sens, jocurile de construcție, jocurile de rol, dramatizările, jocurile didactice, ocupă un loc important în ierarhia preferințelor copiilor.

➤ Activitățile artistico-plastice și practice sunt modalități eficiente de stimulare a actului creator prin toate mijloacele de realizare: desen, pictură, dactilopictură, modelaj, respectiv aplicații, confecții, decupaje.

➤ Dimensiunile creativității verbale, originalitatea, fluiditatea, flexibilitatea vor face un salt semnificativ la această vârstă, prin desfășurarea atractivă a activităților de educarea limbajului, abordând mijloace de realizare variate: povestirea educatoarei (povestirile după un șir de ilustrații; povestirile cu început dat, create de copii; povestiri create după jucării sau personaje îndrăgite; povestiri după ilustrații sau desenele copiilor; povestiri create cu transfer de cunoștințe), lectura după imagini, convorbirea.

➤ Jocurile de mișcare, de atenție, de socializare, senzoriale contribuie de asemenea la dezvoltarea potențialului creativ al preșcolarilor.

Stimularea creativității copiilor în grădiniță este un demers socio-educational complex ce cuprinde simultan fenomene de activizare (încitare și susținere), antrenare, cultivare și dezvoltare a potențialului creator, de a cărei eficiență este responsabilă educatoarea. În acest sens, este necesar ca aceasta să aibă în vedere întregul sistem al condițiilor sau factorilor favorizanți afirmării și dezvoltării creativității copiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. BOCOȘ, M.; STAN, C.; SOMEȘAN, E. *Strategii didactice activizante în învățământul preșcolar și primar*. Cluj-Napoca: Ed. Casa Cărții de Știință, 2008.
2. BREBEN, S.; GONGEA, E.; RUIU, G.; FULGA, M. *Metode interactive de grup. Ghid metodic pentru învățământul preșcolar*. Craiova: Ed. Arves, 2002.
3. GLAVA, A.; GLAVA, C. *Introducere în pedagogia preșcolară*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 2002.
4. MATEI, N. C. *Educarea capacităților creatoare în procesul de învățământ*. București: E.D.P., 1992.
5. POPESCU, G. *Psihologia creativității*. Ediția a 3-a. București: Ed. Fundației „România de mâine”, 2007.
6. STOICA, A. *Creativitatea elevilor*. București: EDP, 1983.
7. BEJAT, M. Factori individuali și psihosociali ai creativității. În *Creativitatea în știință, tehnică și învățământ*. București: E.D.P., 1981.
8. OPRESCU, N. Educarea creativității elevilor în procesul de învățământ. În *Revista de pedagogie*, nr. 3, EDP, 1977.